

VLIEGTUIGEN WERDEN EERDER GEPLAND

We gaan terug naar het jaar 1969, nadat Radio Caroline al geruime tijd niet meer via het gebruik van de beide zendschepen haar programma's verzorgde, doordat ze wegens financiële problemen door bevoorradere Wijsmuller aan de ketting waren gelegd. Wel waren er volop geruchten over een eventuele terugkeer van het station. De Ier Ronan O'Rahilly, eerder initiatiefnemer van het voornoemde radioproject, kwam met het idee om commerciële televisieprogramma's te gaan verzorgen vanuit een aantal vliegtuigen. Het idee werd door O'Rahilly duidelijk gecreëerd om zo veel mogelijk gratis publiciteit te krijgen in de West Europese kranten. Nooit is duidelijk geworden waar de Ier zijn ideevorming destijds vandaan heeft gehaald.

Er blijken, zo bewijzen vergeelde krantenknipsels uit 1959, tien jaar eerder dergelijke plannen te zijn geweest, waarover tot nu toe in de diverse publicaties over de geschiedenis van de zeezenders niet is geschreven. Laten we eens kijken naar een aantal van deze artikelen. Zo bracht de Nieuwe Haagse Courant onder het kopje 'Vliegende televisiepiraten breken monopolie', als eerste het plan in ons land. Men refereert aan het gegeven dat er al commerciële radio vanaf zee werd gemaakt om de Scandinavische staatsomroepen met argumenten te bestoken en de reclameboodschappen door de ether te slingeren. Vervolgens repte men over de belofte van Frits Ruzcicka, een impresario en showman, die de Scandinaviërs televisiereclame beloofde: "Over enkele maanden zal vanaf een vliegveld in Noord-Duitsland een transportvliegtuig van het type Comvair 240C opstijgen. Dit toestel zal geladen zijn met een 10 kW tv-zender. Daarmee kunnen vanuit het vliegtuig, dat op 6300 boven de internationale wateren zal vliegen, duurbetaalde advertenties op Scandinavische televisieschermen worden geprojecteerd." Ruzcicka noemt zich directeur van de Deense Commerciële Televisie NV, een dochtermaatschappij van de Zweedse Commerciële Televisie NV. Hij heeft Scandinavische zakenlieden zendtijd aangeboden voor 1500 Kronen per minuut. '

Uiteraard was het hem bekend dat de autoriteiten in de Skandinavische landen niet zouden instemmen met zijn zakelijke plannen, maar dat deed hem niet omdat hij overtuigd was van zijn idee: "Ze kunnen mij niets maken. Onze show kan doorgaan. Op 1 februari 1960 starten we." Hij was van mening dat het project zou slagen omdat eerdere pogingen van de autoriteiten om Radio

Mercur, actief vanuit internationale wateren in de Sont, uit de ether te verbannen, schomelijk waren mislukt. En zo vroeg Ruzcicka zich minzaam af: "Hoe zou men dan televisieuitzendingen vanuit de lucht boven de internationale wateren kunnen boycotten? Het zal niet lukken, onze show gaat beslist door. Deskundigen in het internationale recht hebben het ons met de grootste stelligheid verzekerd."

Op 23 oktober 1959 was de krant 'Het Vrije Volk', die kopte met 'Reclame-TV vliegt Scandinavië binnen'. De inleiding was gelijk aan voorgaand bericht uit de Nieuwe Haagsche Courant, maar toch had men de tijd gehad iets meer aan research te doen waardoor aanvullende informatie kon worden gebracht: "Wij protesteren tegen de naam 'piraten' of 'vrijbuiters'. Onze onderneming is volkomen legaal", aldus de directeur van de NV Swedish Commercial Television te Malmö, de heer Lars Ashtner, die gisteren met een Deense groep een overeenkomst heeft afgesloten voor het gezamenlijk verzorgen van commerciële televisieuitzendingen.' Andermaal werd ook in dit artikel melding gemaakt dat er met vliegtuigen vanuit Duitsland zou worden opgestegen en boven het Kattegat via een 10 kW zender geheel Denemarken, een groot deel van Zweden en Zuid-Noorwegen met uitzendingen zou worden verzorgd. Voor de bezitters van een televisietoestel, met daarbij de gebruikelijke ontvangstantenne, was dit niet genoeg om in de toekomst het signaal vanuit het vliegtuig te ontvangen: 'Kijkers zullen een speciale antenne moeten aanschaffen, die in januari voor de prijs van ongeveer f 10,- in de handel zal worden gebracht. De kosten van de uitzendingen zullen ongeveer f 750,- per minuut bedragen. In de eerste tijd wil men iedere avond enige uren in de lucht zijn en aan boord van het vliegtuig bevindt zich geen studio. '

De bedoeling was dat alle programma's, inclusief de te verwachten reclamespots en de programmaaankondigingen, op film zouden worden vastgelegd. Volgens het betreffende artikel voegde Asthner er nog aan toe: 'Op de beslissingen van onze regeringen over de toekomst van de commerciële televisie kunnen wij niet langer wachten. Wij hebben de zaak juridisch volkomen voor elkaar. De Zweedse noch Deense overheid kan ons dwars zitten. Ik mag niet zeggen wie ons financiert. Er is echter meer dan voldoende kapitaal. Het bedrijfsleven toont namelijk enorme belangstelling."

In enkele andere krantenarchieven is de berichtgeving ook terug te vinden en als het echt om aanvullende informatie gaat refereer ik aan de editie van 24 oktober 1959 van Het Handelsblad, waarin werd vermeld dat de Nederlandse televisiekijkers de Deense directeur Ruzcicka herinneren van een toen recent televisieprogramma bij de AVRO, waar ook Nina en Frederik optraden: 'Ruzcicka is zelf een oud opera- en operettezanger uit Wenen en hij was toen in de uitzending van de AVRO opgenomen.' Vreemd genoeg is, na deze eerste berichtgeving niets meer terug te vinden inzake dit niet gerealiseerde project, zelfs niet in de historische krantenarchieven, die zijn gebundeld via het archief van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Maar dan, na enkele weken van stilte rond 'televisie vanuit een vliegtuig', staan de kranten opeens vol met berichtgeving over een soortgelijk plan met uitzendingen gericht op Nederland. Laten we eerst eens kijken wat de journalist van de *Gemeenschappelijke Persdienst* had te vertellen, immers zijn verhalen reikten van Groningen tot en met Eindhoven in diverse regionale kranten. In het artikel werd vermeld dat op 7 november in Amsterdam de VTZ was opgericht, hetgeen stond voor *Vrije Televisie Zender*. 'Deze stelt zich tot doel het verzorgen van televisieuitzendingen op commerciële basis. De uitzendingen zullen plaatsvinden vanuit een vliegtuig of een heliocopter (zogenaamde telerecordings). Enige personen hebben zich in principe bereid verklaard het beginkapitaal van liefst 600.000 gulden voor charter of koop van een vliegtuig en zendapparatuur ter beschikking te stellen. Een bedrijf, waar reeds films voor televisiereclame vervaardigd worden, heeft zijn medewerking toegezegd. Er wordt naar gestreefd de uitzendingen in januari 1960 te beginnen.'

Men was er bijna van overtuigd dat technisch gezien het mogelijk was om de toekomstige uitzendingen via de al in gebruik zijnde antennes op de daken binnen te laten komen, maar men dacht ook in termen van bedekking met het signaal: 'Omdat er op grote hoogte wordt gevlogen zal de reikwijdte van de uitzendingen veel groter worden dan de uitzendingen van een televisiezender op de begane grond. De juridische kanten van het project zijn nog in studie. West Duitsland is - zo besluit het communiqué - een van de landen die in aanmerking komen als basis van waaruit het vliegtuig of heliocopter zal kunnen gaan opereren.'

In het betreffende artikel van 12 november 1959, ondermeer geplaatst in de Nieuwe Eindhovense Courant, werd verder gemeld dat Max Lewin tevens oprichter was van een begin dat jaar opgerichte nieuwe politieke partij onder de naam 'De Nederlandse Volksbeweging.' Omtrent het eventueel opstarten van het project vanuit Duitsland wilde Lewin nog stellen dat hij dacht daar de minste problemen te verwachten omdat in het buurland ook al sprake was van commerciële televisie. Het artikel ging verder met: 'In principe wil men het liefst boven Utrecht gaan cirkelen met het zendervliegtuig, maar men weet niet of de Nederlandse luchtvaartwet en andere wetten dit mogelijk maken. Het lijkt de initiatiefnemers in ieder geval wel mogelijk ongestoord te zenden vanuit de lucht boven de Waddenzee of Noordzee. Het gaat er maar om, dat men buiten de normale vliegroute blijft.'

Men had trouwens de verwachting te kunnen uitzenden op kanalen die op Nederlandse televisietoestellen te ontvangen waren: 'De Vrije Televisie Zender beoogt niet het programma van de NTS te storen en daarom zal niet worden gezonden op tijdstippen, dat de NTS in de lucht is.' Een niet zoveel zeggende opmerking sloot het communiqué af: "Er zijn besprekingen gevoerd met een aantal Nederlandse cabaret-artiesten. Op dit tijdstip willen we nog geen namen noemen van maatschappijen of artiesten, die voor ons plan interesse hebben."

Convair

Maar op dezelfde dag brachten tal van kranten berichten over het eventueel toekomstige project. Ik citeer uit 'De Trouw' van 12 november 1959: 'De juridische knopen hebben de mensen, die de nieuwe N.V. in Amsterdam hebben opgericht, nog niet geheel ontward. Men voelt er het meeste voor om te gaan vliegen met een toestel dat in Duitsland is ingeschreven.' Uiteraard waren de journalisten op scherp gezet en wilden ze vanuit Den Haag horen hoe men in regeringskringen dacht over de plannen. Het was in 'De Trouw' van 13 november 1959 te lezen: 'Tegen het uitzenden van een reclame televisieprogramma vanuit

een vliegtuig zijn geen bezwaren in te brengen op grond van de Nederlandse Luchtvaartwet. Dit werd ons in Den Haag meegedeeld naar aanleiding van de plannen van de N.V. Vrije Televisie Zender. Wel zou het zendende vliegtuig buiten de bestaande luchtwegen moeten blijven. En wat de oefenwegen van de Nederlandse luchtmacht betreft: "Een televisievliegtuig zal uit eigen beweging wel buiten deze gebieden blijven." Een vooral milde reactie vanuit de overheid, die niet veel later van smaak ging veranderen, toen een woordvoerder van de PTT stelde: "Mocht men in staat zijn een signaal vanuit een vliegtuig via de ether te verspreiden dan zal er ongetwijfeld door de PTT bezwaar gemaakt worden tegen het onwettig gebruik maken van een golflengte. Vervolgens zal de Rijksluchtvaartdienst ongetwijfeld weigeren zijn medewerking te verlenen om een dergelijke uitzending mogelijk te maken."

Vanuit het Ministerie van Verkeer en Waterstaat werd in 'De Tijd' ook commentaar gegeven: "Ook buiten de officiële vliegroutes kan geen vliegtuig opereren zonder de toestemming van de Rijksluchtvaartdienst. Het valt zelfs te bezien of de luchtvaartinstanties van omliggende landen, die zeer nauw met de Rijksluchtvaartdienst samenwerken, hun medewerking zullen verlenen om een uitzending vanuit een vliegtuig, dat niet boven Nederlands grondgebied, maar bijvoorbeeld boven de Noordzee opereert, mogelijk te maken."

Op dezelfde dag dat bovenstaand commentaar was terug te lezen was in een andere ochtendkrant, het Algemeen Handelsblad, te lezen dat Max Lewin - de verhaler van de televisieplannen - was ontslagen door zijn mededirecteuren van de net opgerichte V.R.O.N: 'De heren Slootmans en Oswald, directeuren van V.R.O.N., hebben - zo delen wij mede - vandaag aan de heer M. Lewin in Diemen een brief verzonden, waarin hem wordt medegedeeld dat hij op staande voet ontslagen wordt als adjunct-directeur op grond van ongeschiktheid.' Het besluit, dat na telefonisch onderhoud met aandeelhouders was genomen, werd verder niet inhoudelijk besproken. Dezelfde dag werd er echter nog een persconferentie gegeven door Slootmans en Oswald, waarin ze meldden in onderling overleg hadden besloten alsnog Max Lewin in zijn functie te handhaven. Wel werd toen duidelijk gemaakt dat de reden van de ontslagkwestie de publiciteit was rond eventuele televisieuitzendingen vanuit een helikopter of vliegtuig. Slootmans op de persconferentie: "Wij wisten niets van het plan af, we lazen het in de kranten."

In de regionale krant 'De Tubantia' was op 13 november 1959 te lezen dat Lewin voorlopig niets meer over zijn vliegplannen zou bekend maken: "Om de vrede in de V.R.O.N. te bewaren, heb ik beloofd de commerciële televisiezenderplannen even te laten liggen. Ik kan echter, als het moet, direct beginnen." De verslaggever had zich ook afgevraagd wie nu eigenlijk die Max Lewin was: 'Hij woont in Diemen en houdt zich bezig met de in- en export van papier en textiel. Gezien zijn Joodse afkomst was hij gedwongen in de bezettingsjaren onder te duiken. Hij zat enkele jaren achtereen op een zoldertje in Zaandam en had veel tijd om over veel dingen na te denken en besloot toen al later in de politiek te gaan. Enkele jaren geleden richtte Lewin de Nederlandse Volksbeweging op, die net te laat was om aan de recente verkiezingen mee te doen.'

Wat was het doel van de Nederlandse Volksbeweging. Lewin, desgevraagd, ging er vaag op in. Hij stelde de democratie te willen respecteren, maar verheelde niet dat hij grote belangstelling had voor het nationaal-socialisme: "Ik heb er thuis heel wat boeken over en schreef zelf een geschrift, 'De grote strijd'." Op de vraag waarom hij secretaris was van die beweging en niet - als initiatiefnemer - de voorzitter, merkte Max, geboren als Marcus Lewin op 2 oktober 1919, op dat je op die stoel niet zo snel eruit kan worden gewipt. Verder ging Lewin destijds met: "Ik hou niet zo van dat gepraat in het Parlement en dat gezeur

over begrotingen en zo. Mijn ideaal is een regering van vakministers. Ik zeg maar zo: een verstandige vent, weet meer dan honderd gekken."

Verderop in het interview in 'De Tubantia' vertelde Lewin het initiatief te komen tot een commercieel radiostation vooral te hebben genomen om zijn naam in de kranten te krijgen, ofwel grote publiciteit te krijgen. Wel voegde hij eraan toe nooit de bedoeling te hebben gehad via de commerciële radio propaganda voor zijn Volksbeweging te willen maken.

Duidelijk was wel dat met drie kapiteinen op het toekomstige schip het niet goed zeilen zou zijn en het zou dan ook in de daarop volgende periode tot de start van de radiouitzendingen in april 1960 zeker niet rustig aan toe gaan binnen de V.R.O.N.

Hans Knot